

АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД НА АКТУАЛЬНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ПИТАННЯ

Дем'янюк А.А., к. філол. н.

ТРАДИЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК КОМПОНЕНТ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЛІНГВОМЕТОДИЧНИХ ТРАДИЦІЙ

Стаття присвячена необхідності врахування традицій навчально-педагогічного спілкування у практиці викладання української та російської мов як іноземних.

Ключові слова: навчально-педагогічне спілкування, комунікативна функція, інтерактивна функція, перцептивна функція.

The article is devoted to necessity consider the traditions teaching and pedagogical associate in practice tutelage the Ukrainian and Russian languages as foreign.

Key words: teaching and pedagogical associate, communication function, interactive function, perception function.

Стаття посвящена необходимости учета традиций учебно-педагогического общения в практике преподавания украинского и русского языков как иностранных.

Ключевые слова: учебно-педагогическое общение, коммуникативная функция, интерактивная функция, перцептивная функция.

Одним із компонентів національних лінгвометодичних традицій є традиції навчально-педагогічної взаємодії викладача та учнів на уроці.

В осмисленні спілкування в методиці викладання української та російської мов як іноземних ми спираємося на положення Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва, І.О. Зимньої та ін., відповідно до яких будь-яка діяльність (у тому числі навчальна) "завжди входить до спілкування, яке в своїй початковій зовнішній формі, у формі спільної діяльності чи в

формі спілкування мовленнєвого або навіть тільки розумового складає необхідну та специфічну умову життя людини" [7, с. 13].

Спілкування є формою взаємодії людей, які виконують різні види діяльності в процесі суспільно-трудових відносин. Спілкування з іншими, що є передумовою оволодіння індивідом усім тим, що створено людською культурою, є основоположним фактором у становленні його як особистості. Індивід протягом свого життя завдяки спілкуванню засвоює ті норми поведінки (і правила спілкування), які мають значення для його товариства.

Особливо специфічним є педагогічне спілкування, якому В.О. Кан-Калик дав таке визначення: "Під професійно-педагогічним спілкуванням ми розуміємо систему прийомів і методів, що забезпечують реалізацію мети й завдань педагогічної діяльності та організують, направляють соціально-психологічну взаємодію педагога й учнів: змістом цієї взаємодії є обмін інформацією, міжособистісні пізнання, організація та регуляція взаємовідносин за допомогою різних комунікативних засобів з метою надання виховної взаємодії, а також цілісна педагогічно доцільна самопрезентація особистості педагога в аудиторії; педагог тут як активатор цього процесу, він організовує його та керує ним" [6, с. 9-10].

Отже, педагогічне спілкування розуміють тільки як інструмент професійної діяльності, що не зовсім відповідає сучасному уявленню про навчальний процес як рівнопартнерську суб'єктно-суб'єктну взаємодію. Це дозволило І.О. Зимній [5], слідом за Л.О. Хараєвою [12], розширити поняття педагогічного спілкування і вважати його формою реалізації спільної діяльності суб'єктів, які органічно в собі поєднують елементи особистісно-орієнтованого, соціально-орієнтованого та групового предметно-орієнтованого спілкування. У запропонованій у поданому дослідженні динамічній суб'єктно-процесуальній моделі спілкування розглядається не тільки як професійний інструмент і форма спільної діяльності, а й умова, при якій лише й можлива реалізація навчання і навчальної діяльності. Відповідно до паритетності навчального процесу спілкування доцільно називати навчально-педагогічним.

Навчально-педагогічне спілкування, як і навчання, структуровано відповідно до загальної логіки навчального процесу [1, 9, 10] та передбачає аналогічні з цим процесом стадії (орієнтації, реалізації задуму, аналізу та оцінки).

Найбільш презентабельним є підхід, згідно з яким у навчально-педагогічному спілкуванні виділяють три "пласти": комунікативний, інтерактивний і перцептивний [1]. Комунікативна функція передбачає обмін інформацією, інтерактивна – регуляцію взаємодії партнерів спілкування, перцептивна – ідентифікацію співрозмовника (порівняння, аперцепція, рефлексія). У дослідженні національних лінгвометодичних традицій великий інтерес мають два останні "пласти" чи функції, тому що в них найширше представлена національна специфіка взаємодії викладача та учнів.

Відповідно до діяльнісного підходу навчально-педагогічне спілкування характеризується цілеспрямованістю, предметністю та свідомістю. Цілеспрямованість виявляється у специфічній меті та завданнях, свідомість – у розумінні суб'єктами цієї мети та завдань, способів їх досягнення; передбаченні труднощів, шляхів їх подолання, а також прогнозуванні результатів своєї праці. Предметність полягає в повідомленні / засвоєнні знань, формуванні навиків і вмінь, у морально-етичній, виховній взаємодії / самовихованні учнів.

Важливим є розкриття поняття цілеспрямованості та уточнення змісту поняття "завдання" навчально-педагогічного спілкування. "Завдання спілкування – та мета, на досягнення якої в поданих конкретних умовах направлені різноманітні дії, що здійснюються в процесі спілкування. Завдання спілкування визначають внутрішні (рівень розвитку потреби в спілкуванні) та зовнішні (минулий досвід, взаємодія з людьми, ситуація взаємодії та ін.) умови. Завдання, в свою чергу, визначає характер ... спілкування" [8, с. 25].

Якщо навчально-педагогічне спілкування в навчанні української та російської мов як іноземних складається з сукупності комунікативних актів, а їх функціональною одиницею є комунікативне завдання, то це завдання буде функціональною одиницею і навчально-педагогічного

спілкування. Ці твердження добре узгоджуються з думкою В.О. Кан-Калика, який стверджує, що "процес професійно-педагогічного спілкування є вирішенням педагогом нескінченної кількості комунікативних завдань, що змінюються" [6, с. 14]. Але в процесі навчання в умовах суб'єктно-суб'єктної взаємодії комунікативні завдання вирішують також і учні.

Вище викладені завдання, в свою чергу, виступають і засобом вирішення навчальних завдань, метою яких є "зміна самого діючого суб'єкта" [14, с. 12].

І.О. Зимня виділяє такі завдання навчально-педагогічного спілкування:

- з позицій того, хто говорить: повідомити, переконати, змусити, схвалити, пояснити, заперечити, довести, запитати і т.д.;

- з позицій того, хто слухає: зрозуміти, запам'ятати, вивчити, засвоїти, відповісти, зробити висновок, заперечити, довести [5, с. 54].

Уточнюючи поняття предметності, необхідно зупинитися на такій важливій категорії навчально-педагогічного спілкування, як уміння. Оскільки нас цікавлять інтерактивна та перцептивна функції навчально-педагогічного спілкування, то логічно зацентувати увагу саме на соціально-психологічних вміннях, що складають її основу.

Ши Сі Нін [13] виділив такі соціально-психологічні вміння: вміння вступати у спілкування, вміння підтримувати його, вміння стимулювати активність учнів (стосується викладача), вміння використовувати соціально-психологічні характеристики комунікативних ситуацій, уміння прогнозувати реакції партнерів та ін.

Не менш важливими є й психотехнічні вміння: вміння використовувати емоції, жести, міміку та ін.

Труднощі організації навчально-педагогічного спілкування при навчанні української та російської мов як іноземних в умовах українського та російського мовного середовища зумовлені тим, що в ньому беруть участь представники, які пройшли через "сито" різних педагогічних систем, що базуються на концептуальних, технологічних і соціальних принципах, опосередкованих етнічними культурами. На основі

цих тверджень буде резонним до перерахованих вище вмінь також приєднати вміння враховувати етно-соціальні фактори і, зокрема, – соціальні ролі, статус співрозмовників, групові норми, обсяг спілкування, інтимність, емоційний тон та ін. Відмінність полягає лише в тому, що викладач української та російської мов як іноземних повинен погоджуватися з мононаціональністю групи, тоді як учні повинні орієнтуватися на українське чи російське мовне середовище.

Отже, навчально-педагогічне спілкування в навчанні української та російської мов як іноземних може бути національно опосередкованим. Його специфіка повинна враховуватися як на рівні комунікативних завдань, так і на рівні комунікативних, соціально-психологічних і професійних умінь.

У Китаї всі види спілкування будувалися на основі зведення моральних принципів, розроблених самим Конфуцієм. "Правильні стосунки між батьками та дітьми тримаються на людськості, між державою та слугою – на обов'язку та справедливості, між чоловіком і дружиною – на чемності, стосунки між друзями скріплюються щирістю, між старшим і молодшим братом – розумом і знанням" – – [4, с. 14]. "Обов'язок перед сім'єю змушував людину приборкувати своє "его". Обов'язок перед суспільством, обов'язок коритися прийнятим нормам і не виходити за межі загально визнаного ще більше згладжували кути цього "его". ... раціональне виходило на передній план, витісняючи на задній усе те, що було пов'язано зі сферою почуттів, з емоційним началом, з особисто-індивідуальним хвилюванням, сприйняттям, схильностями, інтересами" [2, с. 72]. Конфуціанська етика приписувала індивіду розглядати як головну особу не себе, а свого контрагента. Щоб досягти гармонії у стосунках із ним, індивід зобов'язаний був адаптувати свої почуття до потреб співрозмовника [11].

У цілому, правила диктували все: не тільки поведінку на людях і церемонії спілкування один із одним, але й стосунки людей у сім'ї, а також форми вираження думок. Навіть тональність фрази в тій чи іншій ситуації регламентувалася і конкретизувалася. Формувався жорсткий механізм контролю

розуму над почуттями: вміння стримувати пристрасть, виразити її в строго визначеному вигляді, іноді майже за сценарієм. Можна сказати, що "лі" (правила) – це свого роду "автоматизми набутого з коліски стереотипу" [3, с. 9].

Безумовно, всі розпорядження "лі" автоматично переносилися у сферу шкільної практики. У зв'язку з цим постконфуціанська традиція наполягала на основній ролі вчителя в китайському суспільстві: його авторитет був беззаперечним. Ці правила сприяли розумінню китайцями навчання як своєрідного алгоритму (педагогічного ритуалу), який за існуючими традиціями неможливо було змінити.

Отже, у поданій моделі навчального процесу спілкування є умовою реалізації спільної діяльності студента та викладача. Воно пов'язує компоненти і дозволяє створювати сприятливий психологічний клімат у навчальному процесі за рахунок інтенсифікації його інтерактивної, перцептивної та комунікативної функцій.

В основу навчально-педагогічного спілкування покладено комунікативні завдання, а також комунікативні, соціально-психологічні та професійні (для викладача) вміння. Національна специфіка навчально-педагогічного спілкування "опредмечується" як на рівні комунікативних завдань (переваг), так і на рівні вище названих умінь (способів реалізації комунікативних завдань).

Китайське навчально-педагогічне спілкування традиційно базується на поведінковому блоці "лі", згідно з яким суворо дотримується начальна ієрархія, емоційна сфера, підкреслюється важливість вольових імпульсів у пізнанні (орієнтація на самостійність).

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : МГУ, 1980. – 415 с. 2. Васильев Л.С. Некоторые особенности системы мышления, поведения и психологии в традиционном Китае / Л.С. Васильев // Китай: традиции и современность. – М. : Наука, 1976. – С. 52-82. 3. Васильев Л.С. Предисловие / Л.С. Васильев, А.И. Кобзев // Этикет и ритуал в традиционном Китае. – М. : Наука, 1988. – С. 3-16. 4. Григорьева Т.П. Человек и мир в системе традиционных китайских учений / Т.П. Григорьева // Проблема

человека в традиционных китайских учениях. – М. : Наука, 1983. – 261 с. **5.** Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 219 с. **6.** Кан-Калик В.А. Педагогическое общение как предмет теоретических и прикладных исследований / В.А. Кан-Калик, Г.А. Ковалев // Вопросы психологии. – 1985. – № 4. – С. 9-16. **7.** Леонтьев А.Н. Человек и культура / А.Н. Леонтьев. – М. : Наука, 1961. – 115 с. **8.** Лисина М.И. Возрастные и индивидуальные особенности общения со взрослыми у детей от рождения до семи лет : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / Лисина Майя Ивановна. – Москва, 1974. – 37 с. **9.** Панферов В.Н. Психология общения / В.Н. Панферов // Вопросы философии. – 1972. – № 7. – С. 33-36. **10.** Парыгин Б.Ф. Социальная психология как наука / Б.Ф. Парыгин. – Л. : Лениздат, 1967. – 262 с. **11.** Социокультурные характеристики индивида в системе китайской цивилизации : исследование ученых КНР в 80-е годы : научно-аналитический обзор. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – 46 с. **12.** Хараева Л.А. Психологический анализ способов решения коммуникативных задач взрослыми в разных условиях педагогического общения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Хараева Леорена Ахмедовна. – Тбилиси, 1982. – 24 с. **13.** Ши Си Нин. Оптимизация педагогического общения как условие социально-психологической адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу российского вуза : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ши Си Нин. – Тула, 2002. – 175 с. **14.** Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Д.Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.

*Пономаренко В.Д., к. филол. н.,
Дюкар К. В., асп.*

ОКАЗІОНАЛЬНІ СУФІКСАЛЬНІ СУБСТАНТИВИ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ ІДІОСТИЛЮ Т. МЕЛЬНИЧУКА (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті проаналізовано структурно-семантичні особливості окремих okazіональних субстантивів у мовотворчості Т. Мельничука. Досліджено найпоширеніші порушення узувальних норм в авторському дериваційному процесі.